
СТИЛІСТИКА ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТУ

Отримано: 20 грудня 2023 р.

Прорецензовано: 18 грудня 2023 р.

Прийнято до друку: 19 грудня 2023 р.

e-mail: haniakvlad@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3873-5489>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-20(88)-35-39

Ганяк В. І. Роздуми над виявленими залишками протографа в тексті рукопису «Wirydarz poetycki». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 20(88). С. 35–39.

УДК: 821.162.1

Ганяк Володимир Йосипович,
незалежний дослідник, Київ

РОЗДУМИ НАД ВИЯВЛЕНИМИ ЗАЛИШКАМИ ПРОТОГРАФА В ТЕКСТІ РУКОПИСУ «WIRYDARZ POETYCKI»

Стаття є продовженням авторських публікацій, присвячених проблемі виявлення залишків протографа рукописної книги «Wirydarz poetycki», в яких, зокрема, було здійснено ретроспективний аналіз джерел щодо питання встановлення можливих (чи реальних) авторів-упорядників видатної літературної пам'ятки польського бароко. Мета цього дослідження, результати якого представлено в статті, полягала в тому, щоб проаналізувати архітектонічні особливості цієї поетичної антології, а також із врахуванням отриманих результатів здійснити більш цілеспрямований пошук нових залишків протографа.

Доведено, що процес формування архітектоники протографа рукописної антології відбувався під значним впливом дидактичних поглядів французького філософа та гуманіста Петра Рамуса.

Виявлено нові залишки протографа (твори медитативної лірики), які підтверджують попередні висновки про складність взаємовідносин батька та сина. На думку автора статті, саме ця складність була однією з причин, чому Якуб Риневич-Трембецький вдався до часткового приховування протографа, сподіваюсь, що з часом син зможе краще зрозуміти поетичні впадо-бання батька. Тоді як іншу причину приховування слід вбачати в тому, що автор-упорядник побоювався наслідків розкриття його справжньої особи.

Ключові слова: Якуб Риневич-Трембецький, Якуб-Теодор Трембецький, Петро Рамус, соцініанство, Киселин.

Volodymyr Haniak,
An independent researcher, Kyiv

REFLECTIONS ON THE DISCOVERED PROTOGRAPH REMAINS OF THE MANUSCRIPT “WIRYDARZ POETICKI”

The article is a continuation of the author's publications devoted to the problem of identifying the remains of the protograph of the manuscript book «Wirydarz poetycki», in which, in particular, a retrospective analysis of sources was carried out to identify possible (or real) authors-compilers of the outstanding literary monument of the Polish Baroque. The purpose of this study, the results of which are presented in the article, was to analyze the architectonic features of the anthology's protograph, and, taking into account the results obtained, to conduct a more targeted search for new protograph remains.

It is proved that the process of forming the architectonics of the manuscript anthology's protograph was significantly influenced by the didactic views of the French philosopher and humanist Peter Ramus.

New remains of the protograph (works of meditative lyrics) have been discovered, which confirm the previous conclusions about the complexity of the relationship between father and son. According to the author of the article, this complexity was one of the reasons why Jakub Ryniewicz-Trembecki resorted to partial concealment of the protogram, hoping that over time his son would be able to better understand his father's poetic preferences. While another reason for the concealment should be seen in the fact that the compiler was afraid of the consequences of revealing his true identity.

Keywords: Jakub (Jan) Ryniewicz-Trembecki, Jakub (Teodor) Trembecki, Peter Ramus, Kyselin, Socinians, Polish Brethren.

Постановка проблеми. На перший погляд, може здатися дещо дивним, що через 150 років після винайдення друкарського верстата і сплеску книгодрукування, котре доволі швидко стало основним засобом обігу літературних творів, тим не менш, у XVII ст. в Речі Посполитій виникне унікальний феномен європейського масштабу, який історики польської літератури назвуть «століттям рукописів». На відміну від багатьох інших європейських країн (Англії, Франції, Іспанії та ін.), де лише у XVI ст. кількість друкованих видань налічувала десятки тисяч примірників, у польсько-литовській державі обсяг друкованої літератури був значно скромнішим, а також постійні війни починаючи із середини XVII ст. призвели до занепаду багатьох міст та друкарства, що само собою сприяло зростанню альтернативного процесу відтворення текстів у рукописній формі.

Крім створення рукописних книг-збірок (silva gerum), куди власники заносили різноманітні тексти (копії документів, кулінарні рецепти, звіти про події та ін.), особливо цікавими є дослідження оригінальних рукописних збірок, які містять

лише літературні твори і свідомо створювалися з розрахунком на читачів із близького кола автора(-ів)-упорядника(-ів). Водночас сам процес обігу рукописних творів породив багато проблем для сучасних дослідників старопольської літератури: особливо, коли окремі твори внаслідок частого переписування не містять достатньої інформації для здійснення процедури атрибуції текстів творів, яка б однозначно зв'язувала їх з певним автором. Хоч і з моменту публікації найбільшої віршованої антології польського бароко ("Wirydarz poetyski", яку в рамках двотомного видання у 1910-11 роках опублікував О. Брюкнер) пройшло вже більше ста років, тим не менш, ще багато дискусійних питань залишаються відкритими: наприклад, літературознавча суперечка щодо можливих авторів-упорядників цього твору (батько чи син, або разом). Якщо враховувати той факт, що обидва автори-упорядники (реальні чи можливі) у тій чи іншій мірі пов'язані з Україною, таке дослідження є досить актуальним для української полоністики у світлі євроінтеграційних прагнень нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вибір теми цієї статті у значній мірі був обумовлений попередніми авторськими публікаціями, в яких започатковано розв'язання проблеми дослідження, і на результати яких спирається автор у власних літературознавчих пошуках, тому основна увага в процесі аналізу буде присвячена вище згаданим роботам.

Перш за все, автором був ретельно проаналізований текст передмови антології, який підписаний ініціалами «J.T.». Варто зазначити, що довгий час у польському літературознавстві у відношенні до цієї літературної пам'ятки панувала так звана «ініціальна теорія» авторства (біля деяких віршів присутні ініціали «J.T.» та «J.T.T.», на думку літературознавця Людвіка Камиковського(1891-1944), перші відповідають батькові, Якубу (Яну) Риневичу-Трембецькому, а другі – сину, Якубу-Теодору Трембецькому. Польська дослідниця Йоанна Краузе-Карпінська поставила під сумнів обґрунтованість цієї теорії: присутність у творі лише одних ініціалів є недостатньою підставою, щоб визнавати його працею певного автора. Із цим твердженням можна погодитися. Тоді як інше твердження Й.Краузе-Карпінської, що Якуб-Теодор міг одночасно користуватися обома комбінаціями ініціалів, викликає певні сумніви (помітна не випадковість, а певна системність вживання цих ініціалів). Зауважимо, що відкидати одразу ініціальну теорію не варто, бо на початковому етапі літературознавчого дослідження, коли додаткових аргументів ще зібрано обмаль, вона може слугувати своєрідним дороговказом (робочою гіпотезою) подальших пошуків. До того ж, як свідчать записи реєстру Киселинського збору социніан ("Psalmu niektóre króla Dawida", 1625: 18, 50, 56), Якуб Риневич до вимушеної зміни ним прізвища (через релігійне переслідування социніан) декілька разів підписувався ініціалами «J.R.».

Уперше нами було доведено, що текст передмови (частина, якого була прихована) містить в собі справжній задум її автора, тобто виклад цілісного морально-етичного твору. Прихована частина якого значною мірою відтворює основні риси шкільного підручника етики социніан Я.Креля.

Альтернативний варіант прислів'я Якуба-Теодора після тексту передмови вказує на той факт, що він так і не зміг до кінця зрозуміти прихований задум автора передмови. Без сумніву, такий механізм приховування авторського задуму виступав у якості певної системи захисту від привласнення антології іншими авторами. Саме це обумовило той факт, що коли Якуб-Теодор почав додавати в антологію нові різножанрові твори, додавати нові розділи в її структуру, за відсутності вище вказаного знання ним була зламана більш чітка початкова структура рукописної книги. Це дало нам підстави вважати, що справжнім автором передмови був його батько – Якуб Риневич-Трембецький, социніанський пастор і викладач Киселинської школи-академії. Також нами було висловлено припущення про існування батьківського протографа, яким користувався син під час створення власної антології.

У другій публікації автора проаналізовано літературознавчі дослідження рукописної антології "Wirydarz poetyski", які допомогли встановити наявність залишків протографа в основному тексті відомого рукопису польської літератури XVII століття.

Під час проведення літературознавчого аналізу автором застосовано певну сукупність методів, але найбільше значення мав семіотичний аналіз інтертекстуальності окремих частин рукопису.

Уперше доведено, що прихована історія присутня в поетичному циклі, який складається з чотирьох пісень. Натяки на трагічне життя поета-вигнанця можна знайти в автобіографічних фрагментах пісень, які завдяки ліричному герою в цілому утворюють алегоричний твір. Автор поетичного циклу попри свідоме наслідування (стилізацію) «Скорботних елегій» Овідія не демонструє власного розчарування місцевою природою, а навпаки бачить її в образі коханої (друга пісня). На нашу думку, ця історія пов'язана з часами перебування Якуба Риневича-Трембецького в Україні, коли він виконував обов'язки пастора Киселинського збору социніан. Варто також згадати, що про причину свого вигнання («Мистецтво кохання») Овідій згадує у другій книзі «Скорботних елегій», що певною мірою обумовило розташування в циклі пісні про кохання.

Слід також уточнити, що в процесі демонстрації прийомів приховування социніанами окремих слів (K [u /U] krainie) для характеристики маргінального запису нами було децю поспішно вжито термін «фрашка». Попри наявність у ньому каламбуру (гри слів), а також стовпчикowego поділу рядків неримованого віршу, все ж варто розглядати цей запис як приховану максиму. Таке термінологічне уточнення жодним чином не впливає на отримані результати та подальший хід дослідження. Певний зв'язок з Україною можна побачити і в згадці про св. Климента (культ якого був досить поширеним у Київській Русі), у характерній для протестантів манері лише як ранньо-християнського мученика:

Zahamował swoje biegi
Nakoniec Klimen żaloszny
I myśli do łez ochocze
Rozpuściwszy w żal miłosny (Trembecki, 1911a: 156).

Можливо, об'єднання подій декількох сюжетів творів різних авторів у процесі створення цього поетичного циклу пісень, змусило історика О. Брюкнера вважати (з певною долею ймовірності), що окремі пісні написані іншим автором, тобто ці твори суто механічно були включені до вказаного циклу. Після відшукування ним третьої пісні у 18-ій теці XIV тома петербурзьких рукописів (колекція польських рукописів, яка свого часу була вивезена до Російської імперії) поруч із іншими творами Станіслава Гераклія Любомирського (1641-1702), історик висунив обережне припущення (через брак додаткових свідчень), що останній може бути автором цих зразків еротичної лірики. Виглядає децю дивним, що таке саме припущення

повторив у редакторському коментарі до видання творів С. Любомирського відомий польський літературознавець Адам Карпінський (1952–2011), лише загально пославшись на висновки попередників, які начебто мали доступ до більшого обсягу інформації, але конкретно не згадуючи вище вказану працю О. Брюкнера (Brückner, 1899 :24-25). Тим не менш, пісні цього циклу були включені до збірки творів С. Любомирського у розділ із непевним авторством. Скоріш за все, на цю обставину вплинув той факт, що більша частина петербурзьких рукописів, які у 1935 році СРСР повернув до Польщі, загинула під час Другої світової війни. Лише через десять років після публікації збірки А. Карпінський зміг відшукати текст однієї з пісень цього циклу в іншому рукописі, щоб вибудувати аргументацію схожу з тою, яка міститься в праці О. Брюкнера. Наскільки переконливим є такий підхід до встановлення авторства, питання риторичне.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Навіть виявлені перші залишки протографа (початкової антології) змушують ставити питання про його побудову як єдиного цілісного твору, про взаємозв'язок і взаємозумовленість його складових (у тому числі різножанрових), які мають у той чи інший спосіб втілювати прихований задум автора-упорядника. Отримання обґрунтованої відповіді на це питання може значно спростити подальше дослідження цієї літературної пам'ятки.

Мета і завдання статті – проаналізувати архітектонічні особливості поетичної антології Якуба-Геодора Трембецького, а також із врахуванням отриманих результатів спробувати відшукати нові залишки протографа.

Виклад основного матеріалу. Можна погодитися з твердженням українського літературознавця В. Державина, що кожна віршована «антологія» (тобто, грецькою мовою, «збирання (поетичних) квітів») містить у собі чинник суб'єктивного вибору; але цей вибір не є в цілому більш суб'єктивний за всяке інше знання та розуміння людське (Державин, 2020 : 5).

Соцініани надавали значної ваги питанням організації (систематизації) та передачі людського знання, орієнтуючись на кращі практики гуманістів тогочасної Європи. У якості «зачипки» для подальших пошуків таких практик виступає цікава деталь: в одному з октернів соцініанського поета Шимона Пісторіуса згадується, що Ієронім Москоржевський навчав власного сина Андрія поезії, спираючись на метод французького педагога та філософа Петра Рамуса (1515-1572) (Wójcicki, 2011: 73).

Застосуванню свого діалектичного метода в поезії Петро Рамус присвятив кілька глав другої книги «Діалектики» (у цій роботі використовується переклад В. Л. Іванова). Для демонстрації метода П. Рамус аналізує античні твори давньоримських поетів (Вергілія, Горация та Овідія), які на той час набули велике дидактичне значення. На сторінках його книги зазначається, що ці поети зазвичай дотримувалися певної схеми при написанні творів: намагалися розташувати найбільш загальне на першому місці, підпорядковане – на середньому, а найбільш спеціальне – на останньому місці. Так, на його думку, Овідій у «Фастах» дотримувався саме такої схеми розташування тексту, бо на початку він представив найважливіше зі своєї праці (summun operis) (Іванова, 2011: 213).

Крім того, П. Рамус детально розповідає про методичні прийоми приховування текстової інформації, тобто коли вирішується зворотна задача. Коли ж слухача чи читача поетичного тексту в якийсь момент необхідно ввести в оману за допомогою розваги чи якого-небудь сильного натягу [душі], то деякі з однорідних аксіом – визначень, поділів і переходів, які зазвичай служать для нас своєрідними маяками [правильно побудованого викладу], опускаються, а деякі різнірідні аксіоми, навпаки, додаються: наприклад, відступи від справи і затримки на одній темі; але найчастіше на початку повертається порядок речей (який, схематично обговорювався вище), і деякі попередні ставляться позаду наступних (Іванова, 2011: 216-217).

Тепер, знаючи в чому саме полягає суть застосування метода П. Рамуса для поетичних творів, можна під цим кутом подивитися на розташування залишків протографа. Також варто згадати, що один із октернів Шимон Пісторіус присвятив Якубу Риневичу-Трембецькому (Ганяк, 2023а: 39).

Без сумніву, ключ до розуміння протографа його автор представив у вступі, хоч і з певними недомовками й натяками, тим не менш, його слід розглядати як загальний підсумок щодо всієї праці (summun operis). Тоді як, перші виявлені залишки в основному тексті протографа (поетичний цикл пісень) знаходяться в початковому розділі антології – *Collectanea to jest zbierana družyna* poetucky, ale tych, którzy imiona niewiadome, których dlatego na czele położylem, aby wiadomi potom szli środkiem, jako najuczciwszym miejscem («Collectanea – збірна поетична дружина тих, чії імена невідомі, яких поставив на чолі (антології), щоб ті, хто відомі, йшли посередині, як найсправедливішому для них місці», – перекл. В. Г.).

Перший вірш цього розділу *Paraenesis do poetow, którzy nie w druku, tylko in manuscripts* («Паренезис (увіщування) до поетів, твори яких не друкувалися, а залишилися лише в рукописах», – перекл. В. Г.), підписаний ініціалами «J.T.», розкриває причину, чому такі поети лишаються невідомими. Прийняти це пояснення не видається можливим: тобто звести все лише до страху поетів перед друком, коли твори багатьох відомих авторів у «століття рукописів» також не були надруковані. У той же час, прізвиська відомих авторів – це найперше, що привертає увагу читача будь-якої антології. Складається таке враження, що автор-упорядник протографа таким прийомом хотів приспати увагу читачів до першого розділу. На нашу думку, величезна кількість різножанрових творів (більше 360), а також включення до цього розділу запозичених творів (переважно розважальних чи еротичних), які часто можна зустріти в інших тогочасних збірках, у цілому мали сприяти приховуванню віршів медитативного характеру, які містять роздуми самого поета про власне минуле.

Особливо штучність спроби приховування помітна на прикладі чотирьох пісень поетичного циклу, які включені до окремої частини цього розділу *Ekscerpta niektore z „Dworzanek” Jana Gawińskiego* («Деякі уривки «Куртизанок» Яна Гавінського», – перекл. В.Г.). Події короткої епіграми з цього збірника («До Лілії») майстерно вплетені в пісні поетичного циклу, який за розмірами значно більше епіграм Я. Гавінського. Крім того, на близькій відстані (N 341 та 345 відділяє лише декілька сторінок) до поетичного циклу спочатку знаходиться непоетичний твір (пророцтво щодо майбутніх польських королів). Перший рядок якого одразу починається з уточнення деталей герба короля Генріха Валуа («три лілії»), яке може слугувати в якості певної підказки про що далі буде йти мова. Варто згадати, що раніше під час аналізу пісень цього циклу, нами зроблено акцент на особливості герба тогочасного власника Киселина (герб «Кірдея»), який також містить три лілії (Ганяк, 2023а: 40). Тому важко погодитися з думкою Й. Краузе-Карпінської, що це пророцтво було випадково розміщено саме в цьому вільному місці рукопису антології (Krauze-Karpińska, 2009: 191). Варто зазначити, що рукопис містить кілька

подібних вільних місць, але всі вони знаходяться на досить значній відстані від пісень поетичного циклу. Найчастіше записи цього пророцтва у тогочасних авторів зустрічаються без деталізації королівських гербів.

Дійсно, поет-вигнанець (Якуб Риневич-Трембецький) ніяк не міг допустити розкриття своєї справжньої особи, тому що це б одразу зруйнувало кар'єру сина через неприємне присвоєння батьком шляхетського прізвища («Трембецький»). Жодний із цих медитативних творів не підписано.

Знаючи про ці особливості стратегії автора-протографа, вдалося відшукати у цьому розділі ще декілька медитативних творів (N 73, 74 та 75), які слід розглядати як нові залишки протографа.

Перший із них має назву *Pieśń kochającego* («Пісня люблячого»). Вірш розповідає про складну людську долю, використовуючи морські алегорії. Про що одразу сповіщає допис до цього твору: “Świat – morze, człowiek – okręt, żywot – żegluga” («Світ – море, людина – човен, життя – плавання», - перекл. В.Г.). Подібні алегорії можна зустріти в творах попередніх епох, а в цій антології можна помітити перегукування «Пісні люблячого» з віршем Данієля Наборовського *Impreza* [...] (N 564, «Гра»). Попри використання однакових морських алегорій два цих твори репрезентують світогляди різних епох: у боротьбі з безжалюбною людською долею Д. Неборовський пропонує спиратися на розум в якості стерня човна, а в чесноті поет вбачає шляховказуючу Полярну зірку, тоді як втомлений роками автор протографа сподівається лише на Бога. Відповідно, перший вірш містить в собі характерні риси ренесансної поезії, а другий – барокове поєднання традицій античності та християнства.

О. Брюкнер указав на певну деталь, яка свідчить, що Якуба-Теодор, через неповне розуміння тексту «Пісні люблячого», припустився помилки у процесі його переписування. Власне ім'я людини (*Rufin* – «Руфін») мало б бути написано з великої літери, але в рукописі це слово починається з малої літери.

Łódź napierając moję na Rufina.

Która żeżeli za twą łaską, Boże,

Tu nie wynidzie, a któż jej pomoże?

Ale ja ufam w opatrności twojej,

Że mi pozwolisz po tej biedzie mojej

Pomyślnych pociech zażywać z pieszczoną

Nimfą w tak trudnym porcie osadzoną (Trembecki, 1911a:33).

Тим не менш, важко погодитися з редакторською інтерпретацією (Trembecki, 1911b:363) фрази «штовхаючи човен на Руфіна», тобто на небезпечну пригоду, пов'язуючи це ім'я з Флавієм Руфіном (335-395) – префектом Східної Римської імперії часів правління Аркадія, відомого численними проявами жорстокості та зради (Lepszy, 1968:389).

На нашу думку, у цій фразі мова йде про теолога Руфіна Аквілейського (345-410). Сама назва цього твору вимагає пов'язувати його з історією про любов. Відносини між св. Ієронімом та Руфіном (Аквілейським) надають приклад такої історії про втрату братської любові (лист Ієроніма до Руфіна (Hieronim ze Strydonu, 2010:10*). У 1617 році соцініанин Ольбрехт Кармановський (1580–1632) афоризм із цього листу вписав у книгу друзів (*Liber amicorum*) Андрія Любенецького (бл.1550-1623):

«Любов не можна ні з чим порівняти. Любов немає ціни. Дружба, яку можна припинити, ніколи справжньою не була» – перекл. В.Г. (Ziemiński, 2010: 90).

Більше того, ця історія була добре відома Якубу Риневичу-Трембецькому, який також пізніше залишив свій запис у вище згаданій книзі А. Любенецького. Також варто додати, що у вище згаданому листі св.Ієронім робить акцент на тому, що море завжди залишалось невідомим для людей, які ним подорожують, але це не може бути нездоланною перешкодою для справжньої дружби (Hieronim ze Strydonu, 2010:8*).

Скоріш за все, колишній пастор Якуб Риневич_Трембецький, змушений через вигнання залишити вірну паству, з часом відчув, як поступово втрачає їх братську любов, тобто певною мірою повторюючи життєвий шлях Руфіна. На нашу думку, «Пісня люблячого» – це була перша спроба автора протографа в процесі створення власного поетичного циклу.

Наступні два твори частково розкривають існуючу складність взаємовідносин між батьком та сином. У вірші *Apollo gromi człowieka* («Аполлон громить людину» дізнаємося, що щось заважає сину з Литви потрапити на гору Гелікон, посівши гідне місце поруч уславлених поетів. Наступна коротка репліка на цей вірш містить в собі загадку (“złota szwajca mury stalowe przebiję” – «золотий швейцарець (вид шила) пробиває сталеві стіни», - перекл. В.Г.), правильна відповідь на яку підкаже, що саме заважає сину досягти поетичних висот. Аналіз тогочасних польських творів свідчить, що приблизно так образно висловлювалися про людину, яка ставала цілком залежною від власних меркантильних бажань. Про Якуба –Теодора відомо, що він перебував певний час на навчанні в Литві, а також встиг зробити непогану кар'єру при магнатських дворах.

Польський літературознавець Януш Зембицький у своєму дисертаційному дослідженні зверну увагу, що певні вірші цієї антології про чесноту, дружбу та щастя розміщені на певній відстані, тобто їх ввідріляє усього декілька сторінок (Ziemiński, 2010:17). У світлі вище сказаного, попри наявність певної спроби приховування, цей факт зайвий раз доводить існування первісної схеми протографа, яка втілювала задум автора-упорядника.

Висновки. Отже, на підставі аналізу попередніх досліджень залишків протографа проаналізовано архітектонічні особливості його побудови, а також вдалося відшукати та проаналізувати нові залишки протографа. Доведено, що формування архітектоніки протографа рукописної антології відбувалося під впливом поглядів Петра Рамуса.

Виявлено нові залишки протографа (твори медитативної лірики), які підтверджують попередні висновки про складність взаємовідносин батька та сина.

Заборонована стаття не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Перспективи подальших досліджень убачаємо в більш детальному з'ясуванні яку роль відігравали ті чи інші твори антології відповідно первісної схеми протографа.

Література:

1. Brückner A. Spuścizna rękopiśmienna po Wacławie Potockim. Cz 2. Kraków 1899. 116 s.
2. Hieronim ze Strydonu, Listy, t. 1, tłum. M. Ożóg, Kraków 2010.

3. Lepszy K. (red.): Słownik biograficzny historii powszechnej do XVII stulecia. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1968.
4. Krauze-Karpińska J. „Wirydarz poetycki” Jakuba Teodora Trembeckiego. Studium filologiczne, Warszawa 2009.
5. Psalmy niektóre króla Dawida [...] Do których są przyłączone pieśni pobożne [...] Raków 1625, wyd. S. Sternacki (z nutami), unikat Bibl. Kórn., nr 118.
6. Rejestr Spraw Zboru Kisielińskiego y Bereskiego, uczyniony przez rnie Piotra Lubienieckiego, dyakona tych zborów y Jana Gieyzanowskiego spółdiakona tychże zborow, 1632-1796.
7. Stanisław Herakliusz Lubomirski, Poezje zebrane, Tom II, Komentarze, wyd. Adam Karpiński, Warszawa 1996, 203 s.
8. Trembecki J.T. Wirydarz poetycki, wyd. A. Brückner, T.1, Lwów, 1911.
9. Trembecki J.T. Wirydarz poetycki, wyd. A. Bruckner, t. 2, Lwów 1911.
10. Wójcicki J. Otia Fratrum Polonorum. Dwa Horacjańskie inedita przypisywane Hieronimowi Moskorzowskiemu, w: Staropolskie teksty i konteksty, „Studia”, t. 6, red. J. Malicki i A. Budzyńska-Daca, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2006, s. 53–79.
11. Ziemiński J (2010). Twórczość literacka Olbrychta Karmanowskiego. Praca doktorska. Katowice : Uniwersytet Śląski
12. Ганяк В. Й. Про виявлення перших залишків протографа Я. Риневича-Трембєцького в тексті рукопису «Wirydarz poetycki». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 17(85), С. 39–44.
13. Ганяк В. Щодо встановлення автора передмови рукописної книги «Wirydarz poetycki». *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика : збірник наукових праць*. Хмельницький, 2023. Вип. 13, С. 27–40.
14. Державин В. Антологія української поезії, К.: «ЦУЛ», 2020, 562 с
15. Иванова Ю.В., Соколов П.В. Кроме Декарта: размышления о методе в интеллектуальной культуре Европы раннего Нового времени. М.: Квадрига, 2011. 304 с.

References:

1. Brückner A. Spuścizna rękopiśmienna po Waclawie Potockim. Cz 2. Kraków 1899. 116 s.
2. Hieronim ze Strydonu, Listy, t. 1, tłum. M. Ożóg, Kraków 2010
3. Lepszy K. (red.): Słownik biograficzny historii powszechnej do XVII stulecia. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1968.
4. Krauze-Karpińska J. „Wirydarz poetycki” Jakuba Teodora Trembeckiego. Studium filologiczne, Warszawa 2009.
5. Psalmi niektóre króla Dawida [...] Do których są przyłączone pieśni pobożne [...] Raków 1625, wyd. S. Sternacki (z nutami), unikat Bibl. Kórn., nr 118.
6. Rejestr Spraw Zboru Kisielińskiego y Bereskiego, uczyniony przez rnie Piotra Lubienieckiego, dyakona tych zborów y Jana Gieyzanowskiego spółdiakona tychże zborow, 1632-1796.
7. Stanisław Herakliusz Lubomirski, Poezje zebrane, Tom II, Komentarze, wyd. Adam Karpiński, Warszawa 1996, 203 s.
8. Trembecki J.T. Wirydarz poetycki, wyd. A. Brückner, T.1, Lwów, 1911.
9. Trembecki J.T. Wirydarz poetycki, wyd. A. Bruckner, t. 2, Lwów 1911.
10. Wójcicki J. Otia Fratrum Polonorum. Dwa Horacjańskie inedita przypisywane Hieronimowi Moskorzowskiemu, w: Staropolskie teksty i konteksty, „Studia”, t. 6, red. J. Malicki i A. Budzyńska-Daca, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2006, s. 53-79.
11. Ziemiński J (2010). Twórczość literacka Olbrychta Karmanowskiego. Praca doktorska. Katowice : Uniwersytet Śląski
12. Haniak V. Y. Pro vyivlennia pershykh zalyshkiv protohrafa Ya. Rynevycha-Trembetskoho v teksti rukopysu «Wirydarz poetycki». *Naukovi zapysky Natsionalnoho universyietu «Ostrozka akademiia»: seria «Filolohiia»*. Ostroh : Vyd-vo NaUOA, 2023. Vyp. 17(85). S. 39–44.
13. Haniak V. Shchodo vstanovlennia avtora peredmovy rukopysnoi knyhy «Wirydarz poetycki». *Slavistychni studii: linhvistyka, literaturознавство, dydaktyka : zbirnyk naukovykh prats*. Khmelnytskyi, 2023. Vyp. 13, S. 27–40.
14. Derzhavyn V. Antolohiia ukrainskoi poezii Kyiv: «TsUL»; 562 s
15. Yvanova Yu. V., Sokolov P. V. Krome Dekarta: razmyshleniya o metode v yntellektualnoi kulturne Evropy ranneho Novoho vremeny. M.: Kvadryha, 2011. 304 s..